

1

6

14

4

15

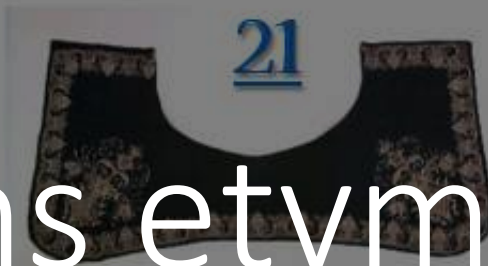
13

2

21

17

5

Stephans etymologiske julekalender II

19

24

8

12

7

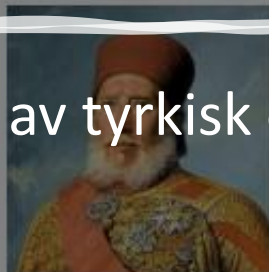

11

norske ord av tyrkisk opphav

20

3

18

10

23

16

9

22

compiled from

- Yann de Caprona, *Norsk etymologisk ordbok: tematisk ordnet*, Oslo: Kagge, ²2013.
- Clausen, Sir Gerald, *Türkic Languages: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Glasgow & New York: Oxford University Press, 1972.
 - Douglas Harper, *Online Etymological Dictionary*, ©2001-2021, <https://www.etymonline.com/>.
- Kluge: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* / bearb. v. E. Seebold. 24th edn, Berlin/New York: de Gruyter, 2002.
- Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı / Sprachgeschichtliches und etymologisches Wörterbuch des Türkei-Türkischen*. Istanbul: Simurg / Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2002 ff.
- Nabil Osman, *Kleines Lexikon deutscher Wörter arabischer Herkunft*, München: Beck, ⁶2002.
- Theo Vennemann, "Arabic Loanwords in German(ic)," i *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*.

1

6

14

4

15

13

2

21

17

5

19

24

8

12

7

11

20

3

18

10

23

16

9

22

angorageit

angorakatt

angorakanin

angoraull

Angora 1

etter bynavnet

Ankara i Tyrkia

tidligere (17.-19. årh.)

Ankire, fra gresk ἄγκυρα
(*ankyra*) «anker»

Det finnes en del legender om hvorfor byen skal ha blitt kalt «anker», men det er 'folke-etymologier'. Byen og navnet er nok eldre enn grekerne...

2

bulgur

også *burgul*

matvare fra Midtøsten laget av durum hvete som forkokes, tørkes og knuses

Noen mener at tyrkisk *bulgur* opprinnelig betyr «knust hvete». Men ordet dukker opp ganske sent i türkspråklige tekster, og derfor antar man at det er lånt inn fra et annet vestasiatisk språk, f.eks. persisk (*burgol*) eller arabisk (*burgul*). På tyrkisk het det først *burgul* el. *burgur*, og så byttet noen bokstaver plass etterhvert (såkalt «metatese»: *rg-l* > *lg-r*) i hverdagstalemålet.

Når et ord finnes i mange språk i liknende form, er det ofte umulig å oppgi nøyaktig etymologi – den ene kan ha det fra den andre, og ordet “vandret” rundt. Gitt at måten å lage *bulgur* av hvete på likner en eldgammel teknikk, kan ordet godt være enda eldre enn persisk og arabisk.

gjennom fransk *turbant* (15. årh.) fra italiensk *turbante* (< tidligere *tolipante*), som er lånt fra tyrkisk

tülbent

«gasbind, muslin, tyll»,

i sin tur fra persisk *dolband*

«turban, tiara, hatt».

Ordet består av to deler, der andre ledd, *-band*, betyr «bånd» og er beslektet med norsk *binde*, mens førsteledd angivelig er et hindi prefiks.

Likhet med latinsk *turbo* «snurretopp, det som virvler» virker tilfeldig, men kan ha påvirket formen i de europeiske ordene.

turban

3

orientalsk hodeplagg for menn, som består av et tøyestykke som er viklet om hodet

4 horde

«flokk, bande»

Gjennom tysk *Horde*, polsk *horda* og tyrkisk

ordu «hær, leir» ...

... av tatarisk *urdu*, *ordu*

«(hær)leir, khanens residens»,

avledet av gammel tyrk. *ur-mak* «å sette opp, slå, slå leir»

(jf. moderne tyrkisk *vur-mak*)

og som også har gitt språknavnet *urdu*

børek

5

saltet bakverk fylt med kjøtt, ost eller grønnsaker (f.eks. spinat), særlig populært i land som tidligere tilhørte det osmanske riket

lært i land som tidligere tilhørte det osmanske riket

Ordet har ikke en klar etymologi. Kanskje det kommer fra gammeltyrkisk *bürük* (**bür-*, mod. tyrk. **bur-** «å vri, skru, vinde») med suffiks *-(ı)k*. Ifølge andre henger det sammen med **börk**, en type høy filthette. Men er ikke også filt en slags 'deig', bestående av flere lag, brettet oppå hverandre?

6 bergamot

Noen mener at navnet på sitrusfrukten *Citrus bergamia* (som gir *Earl Grey*-teen sin karakteristiske smak) gjennom fransk *bergamote* og italiensk *bergamotta* går tilbake til tyrkisk

beğ armudu «‘bey’ens pære»

(trolig blandet sammen med navnet på byen *Bergamo* i Italia)

Men faktisk er det vel omvendt:

Den duftende «pæren fra Bergamo», ital. (*pero*) ***bergamotto***, ble eksportert til mange land, først Frankrike (> fr. *bergamotte*) og så flere andre, bl.a. Tyrkia (> tyrk. *bergamat*, *-mot*, *-mut*)

7 janitsjar

I dagens norsk betegner ordet først og fremst en musiker som spiller i et «**janitsjar-korps**», dvs. et orkester som har både tre- og messingblåsere, i tillegg til slagverk.

Men egentlig var en **janitsjar** en fotsoldat i et elitekorps i det tidligere Osmanske riket.

Gjennom ital. **gianizzero** kom ordet inn fra osmansk-tyrkisk, der **yeñi çeri** betyr 'ny milits, tropp'

yeñi = 'ny'
çeri (tidligere *čerig*) 'milits, tropp'

8

kaviar

via fransk lånt fra
tyrkisk *havyar*,
som evt. er fra persisk
(dialekt) *ḥāviyār*
«bærer av (fiske)egg»,
metatetisk fra
**ḥāyivār*, sammensatt
av pers. *ḥāya* «egg»
og suffiks *-vār* ~ *-bār*
«bærende»

- *ḥāya* < indoeurop.
**ō(w)yó-* «egg»
- *-bār* < indoeurop.
**b^her-* «å bære,
bringe; å føde»

Bridge

kortspill for 4 personer,
utviklet av whist

via engelsk *Bridge* av
russisk *буруч* *birič*,
som evt. er fra tyrk.

bir-üç «én-tre»

I England ble spillet først kalt
biritch eller *russisk whist* fordi det
kom fra Russland og liknet *whist*.

Men russerne hadde det fra
Midtøsten der *birič* først ble
spilt på 1870-tallet.

Ordet er av uvisst opphav. Teo-
rien at det er fra tyrkisk *bir-üç*
«én-tre», bygger på at tre Bridge-
spillere tar stikkene etter at den
fjerde har lagt fram sine kort.

En annen teori sier at russisk *birič*
stammer fra et tyrkisk ord for
«trompetist» (moderne tyrkisk
borucu, borazancı)

10

karakal

rovdyr av gaupe-
slekta som lever i
steppe- og ørken-
områder i Afrika og
Asia, ørkengaupe,
Caracal caracal

Gjennom fransk og spansk *caracal* fra
tyrkisk ***kara kulak*** «(katt med) svart(e) øre(r)»,
gammel tyrkisk *ḳara, ḳulḳaḳ*

11

shawarma

marinert kjøtt skåret i
tynne strimler, ofte
servert med pitabrød

Det norske ordet er
lånt fra (levantinsk)
arabisk **شاورما**
šāwirmā, som i sin
tur stammer fra
tyrkisk **çevirme**
«den dreierende». I
dag kaller tyrkerne
retten imidlertid
döner kebab
«kebaben som
dreier seg», eller
forkortet bare
döner, mens
levantinsk arabisk
har bevart det
gamle ordet.

12 typisk (?) *tyrkisk*

I flere århundrer ble tyrkerne oppfattet som den store trusselen mot det kristne Europa. Dette har satt spor i flere ofte ikke flatterende uttrykk på ulike europeiske språk.

norsk: *sint som en tyrk,*
banne som en tyrk

italiensk:
fumare come
un turco
«å røyke (mye)
som en tyrk»

tyrkisk bad, varmluftbad i tørr luft, til forskjell fra dampbad

Tyrkisk peber: skandinavisk merke av salt lakrisgodteri med en sterk smak, assosierer med tyrkiske krydder.

Av mongolsk
ḳāgān (qaghan)

«(høyeste) fyrste,
hersker»,

av samme opp-
rinnelse som

tyrkisk *han*

el. *hakan*,

derav mannsnavnet

Hakan

khan

fyrstetittel hos
mongoler,
tartarer,
seldsjuker og
osmanere

13

tyrkisk *hanım* (engelsk
khanum), høflig tittel for
kvinner (f.eks. *Fatma hanım*)

«fru Fatima») kommer fra *hānum*, hunnkjønnsformen til *hān*

wallah avor tollo boraz
 shof skjært harakat
 eyb læpser mindfuck bauers
 hooke jumpe loka
 my duf
 tæsje beef jetski
 paes light lo o/ø zall
 KEBABNORSK jalla
 baia snitche held æ'li eywa spæks
 mæbe azz beine
 flus bounce jette
 inshallah babb
 schpa potet kolle
 tæz
 toer
 Dialektplakat

*orientalsk rett med småbiter
av ristet kjøtt og grønnsaker,
ofte servert i pitabrød*

Av tyrkisk (*şiş*)
kebab

«(spidd av) grillet/ristet kjøtt», lånt fra arabisk **كباب** *kabāb*
«kjøttstykke på spidd»

i sin tur trolig fra (judeo-palestinsk) arameisk *kabbābā* 'stekt, brent', fra *kabbeb* 'å brenne, steke', eventuelt fra akkadisk *kabābu* (med same betydning)

Huehnergard (2011) rekonstruerer en østsemittisk rot *vKBB ‘å brenne, steke’.

kebabnorsk

brukt nedsettende om variant av norsk språk med innslag av andre, ofte ikke-vestlige, språk

15

tsatsiki

«(for)rett med yoghurt,
agurk, hvitløk og noen
ganger mynte»

Gjennom nygresk
τζατζίκι *tzatzíki*

av tyrkisk

cacık

av ukjent videre
opphav

16

haremsslavinne, harems-
kvinne som på 1800-tallet
var et ikke uvanlig motiv i
europeisk maling.

odalsk

Gjennom
fransk *odalisque*

av tyrkisk *odalık*,

fra *oda* «rom»
+ suffiks *-lık* «hørende til»

Dermed betyr *odalık*
egentlig «(en) som hører til
rommet»

Ordet fikk gradvis betyd-
ningene «kammerpike»,
«slavinne som har til-
gang til herrens rom», og
til slutt «konkubine»

turkis

Gjennom lavtysk fra fransk (*pierre*) *turquoise* «tyrkisk stein», fra det tyrkiske etnonymet

Türk «tyrker, tyrkisk»

I astrologi forbindes *turkis* med stjernetegnet Skytten. Turkis symboliserer mot, framgang og kongelig beskyttelse.

17

*blågrønt
eller lyseblått
mineral, brukt til
smykkestein;
blågrønn*

18

gjennom
fransk
og italiensk
av tyrkisk

kiosque

chiosco

köşk

«lyst-
hus»,
som

selv er lånt fra
persisk

kušk

«søylegang, festsal,
salong»

kiosk

surmelk av balkansk/asiatisk opprinnelse

av tyrkisk **yoğurt** «tykkmelk», avledet av
tyrkisk **yoğur-mak** «å elte, presse sammen»,
av **yoğ-mak** «å tykne, størkne, koagulere»

Yoghurt

20 pasja

Ibrāhīm Pasha, visekonge i Egypt,
c. 1846

Klart at det norske ordet
bygger på tyrkisk *paşa*.

Men hvor kommer selve *paşa* fra?
Etymologene er uenige:

- fra persisk *pād(i)šāh* «overkonge»?

pād «tron, makt, eiendom» (indoeur. **poti-*
«herre, ektemann», jf. norsk *potens*, *despot*,
russ. *gospod*)

šāh «sjah, konge, hersker» (indoeur. **kpē(i)*,
kpā(i)- «å ta kontroll over, få tak i, styre, be-
sitte», sanskrit *kṣáyati*, avest./gammel pers.
ḥšaieiti «styrer, har makt»)

- fra tyrk. *baş* «hode, sjef» ?

fra pers. *pād* < indoeur. **poti-* (se over)?

- fra tyrk. *başağā* (*bāş āğā*) «viktig-
ste eldre bror, prinsens eldste» ?

Opprinnelig en æres-
tittel for høye tyrki-
ske embetsmenn i
Det osmanske riket,
tildelt guvernører og
generaler, men også
andre dignitærer,
t.o.m. ikke-tyrkere,
f.eks. musikeren
Gaetano Donizetti.

“Donizetti Paşa”

21

kostbart salklede;
stygg tingest;
stygt, skranglet
menneske eller
dyr

skaberakk

gjennom fransk *chabraque*
< tysk *Schabracke* og ungarsk *csáprág*,
av tyrkisk *çaprak* «utsmykket hestedekke»

22

også *reisende*
eller *romanifolk*

tater

person som hører til en (omreisende) folkegruppe med norsk **romani** som nedarvet språk
Før, også nedsettende: person i visse grupper som levde i utkanten av samfunnet og livnærte seg av håndverk, småhandel og til dels tigging, fant, omstreifer

gjennom lavtysk *tarter*, *tatere* fra tyrkisk *tatar*, pers. *tātar* ~ *tatār*

norrønt *tattarar* (flertall) «personer som hører til visse tyrkiske folk ved Volga, på Krim og i Aserbajdsjan»

fra tyrk. *Tat*, *-i*, tyrkisk navn på en folkestamme ved Kaspiahavet, nedsettende for ikke-tyrkere

☞ *r*-en i *tarter* er fra gresk *Tartaros* «helvete»

«Taterbetegnelsen er omstridt innad i gruppa. Noen bruker betegnelsen om seg selv. Andre oppfatter den som nedsettende. I Sverige er *tattare* regnet som et grovt skjellsord» (snl.no)

23

serai

gjennom fransk *serail*, italiensk *serraglio* og tyrkisk *saray*, av persisk *sarāy* «palass, hotell»

Trolig etter påvirkning av italiensk *serrare* «å lukke» fikk ordet på europeiske språk en ny betydning, «harem, kvinnenenes eller konkubinenes rom» (jf. Mozarts opera *Bortførselen fra Seraillet*, 1782)

24

tulipan

gjennom italiensk *tulipano*

fra tyrkisk *tülbent* «gasbind, muslin, tyll»,
av persisk *dolband* «turban, tiara, hatt»

Hva har *tulipaner* med *turbaner* å gjøre da?

«Planten ble introdusert i Europa av Ogier Guislain de Busbecq, Vatikanets ambassadør i Tyrkia i 1552–62. Han (eller tolken hans) valgte å se bort fra plantens tyrkiske navn *lāle* og valgte isteden *tülbent* «turban» på grunn av likheten mellom blomsten og turbanens form.

På 1600-tallet ble tulipaner meget populære i Europa, og først og fremst i det rike Nederland der særlig de mest eksklusive varietetene ble solgt for stadig høyere priser. Tulipanløker ble et spekulasjonsobjekt. [...] For en løk av varieteten *Viceroy* betalte en kjøper 2 lass hvete, 4 lass rug, 4 okser, 8 griser, 12 sauer, 79 liter vin, 425 kilo ost, 4 tonn smør, en seng, noe tøy og et sølvbeger. I februar 1637 sprakk imidlertid Europas første finansboble, og i løpet av en uke var det ingen som ville kjøpe de verdiløse løkene. Mengder av vanlige og rike men-nesker ble ruinert og i de følgende årene sank Nederland ned i en økonomisk depresjon.» (de Caprona 2013)

[Se også [3. desember: «turban»](#)]

Good jyl !

Mutlu Noeller!

